

İbn Sina'ya Göre Duanın Kabulü

Dr. Ahmed Abidî

Özet

Dua ve duaların kabulü meselesi, bilinen bütün dinlerin ortak inançlarından. Dahası denilebilir ki bütün insanlar fıtrat ve özgün yaratılışları gereği bu inancı taşırlar. Burada incelemek istediğimiz konu, “duanın kabulü” inancının felsefi açıklamasıdır. Biz bu çalışmada, İbn Sina'nın görüşleri ekseninde bu konuyu açıklamaya çalışacağız.

Giriş

Dua, yaratan ve yaratılan arasında cereyan eden bir sevgi ilişkisidir. Dua, insan hayatına değer, ruh ve anlam bahşeder ve insan ruhunun en derin katmanlarının, varlığı özünü birleşmesine ortam hazırlar. Duanın hakikati, mutlak kemale dönük sınırlı bir yöneliş, o makama arz edilen ihtiyaç ve bağımlılık duygusundan çok daha farklı bir mahiyete sahiptir. İnsan-Allah ilişkisinin ruhaniyet, ibadet, ahlak ve manevi değerlere bağlılık yoluyla cereyan ettiği; Allah-insan ilişkisinin ise sürekli yaratış, daimî feyiz, ilahî rahmetin kuşatıcılığı ve Allah'ın varlık âleminin yöneldiği nihai maksat ve

eylem kaynağı olduğu gerçeği göz önüne alınacak olursak, bu eylemdeki bu üç bileşen; yani Allah-insan-duanın konusu ekseninde hem insan-Allah ilişkisi hem duanın kabulü/isticabet boyutuyla Allah-insan ilişkisi hem de duaya konu olan ihtiyaç boyutuyla Allah-insan-evren ilişkisini içinde barındıran mahiyetiyle dua ve duanın kabulü/isticabet inancı, bütün dinlerin ortak yönlerinden biridir. Dahası denilebilir ki bütün insanlar fıtrat ve özgün yaratılışları gereği bu inancı taşırlar. Burada incelemek istediğimiz konu, “duanın kabulü” inancının felsefi açıklamasıdır. Biz bu çalışmada, İbn Sina'nın görüşleri ekseninde bu konuyu açıklamaya çalışacağız.

1. Bölüm: Konunun İzahı

Dua, hem herhangi bir niyaz ve talepte bulunmaksızın Allah'a yönelmek ve O'na seslenmek hem de bir niyaz ve ihtiyaç talebinde bulunmaktır; örneğin bir hastalığın iyileşmesi yahut yağmur yağmasını dilemek anlamında da kullanılır. İsticabet ise olumlu ya da olumsuz bir isteğe cevap vermektir. Örneğin bir çocuk, babasından bir şey istediğinde baba: “Evladım, istediğin şey

Dua, yaratan ve yaratılan arasında cereyan eden bir sevgi ilişkisidir. Dua, insan hayatına değer, ruh ve anlam bahşeder ve insan ruhunun en derin katmanlarının, varlığın özüyle birleşmesine ortam hazırlar. Duanın hakikati, mutlak kemale dönük sınırlı bir yöneliş, o makama arz edilen ihtiyaç ve bağımlılık duygusundan çok daha farklı bir mahiyete sahiptir.

şimdilik gerekli değildir” diyebilir. Bu durumda baba, çocuğunun isteğini gerçekleştir-mese de ona cevap vermiştir. Fakat dua hususunda isticabet çoğunlukla dua eden kişinin dileğini gerçekleştirmek anlamında kullanılır. Biz bu makalede dua kavramını “bir şeyin gerçekleşmesini dilemek”, ista-cabeti ise “söz konusu isteği gerçekleştirmek” anlamında kullanacağız.

Duanın cevap bulacağı inancı, Allah’ın dünya ve dünya işlerine müdahale ettiği inancını da içinde barındırır. Peki, dünyada olup biten her şey evrensel yasalar çerçevesinde gerçekleşir ve Allah Teâlâ bütün işlerin sebep-sonuç ilişkisi yasası gereğince işlemesini dilemiştir dediğimizde duanın konumu nasıl izah edilebilir ve duanın kabulü inancının nedensellik yasasıyla ilişkisi nasıl açıklanabilir?

Bu soru, sadece duanın kabulü meselesine özgü değildir. Zira örneğin “mucize” ve benzeri olağanüstü olaylarla ilgili de gündeme gelebilir. Peki, acaba biz bu tür olayların doğa yasalarından bir sapma olduğunu mu söylemek istiyoruz? Aksi durumda doğa yasalarının aslında tam anlamıyla “yasa” olmadığını; daha açık bir ifadeyle Allah’ın iradesine yer açmak için sınırlandırılabileceği yahut tümüyle ayaklar altına alınabileceğini savunmuş olmaz mıyız? Yahut duanın kabulü olayını da doğaya hâkim evrensel yasalar kapsamında mı değerlendirmemiz gerekir? Peki, bu durumda Allah’ın mutlak irade ve kudreti ve O’nun evrenin idaresiyle ilgili rolü nasıl açıklanabilir?

Açık olan şu ki dua, “Allah’ı etkilemek” için yapılan bir eylem değildir. Zira bütün sebepler zincirini elinde bulunduran bu makamın, kendi yarattıkları; örneğin insanın irade ve eylemlerinden etkilenmesi

düşünülemez. Lakin konumuzun odak noktasında yer alan asıl problem, bir şeyin Allah'tan istenildiği için ve sırf O'ndan istenildiğinden dolayı gerçekleşebileceği ve eğer bu dua ve istek olmasaydı gerçekleşmeyeceği inancıdır. Elbette bu sav, dua ve Allah'tan bir dilekte bulunmanın bir şeyin gerçekleşmesi için sadece zorunlu bir şart olduğu ve yeter sebep olarak görülemeyeceği şerhini de içermektedir. Biz burada Müslüman felsefecilerin, özellikle de İbn Sina'nın duanın kabulü inancının evrensel doğa yasalarıyla nasıl bağdaştırdıklarını inceleme sadedindeyiz.

Acaba dua, beddua, lanet, zulüm, mucize, sadaka ve benzeri etkenler felsefecilerce benimsenen nedensellik yasası ile nasıl bağdaştırılmaktadır? Ayrıca duanın kabulü probleminin aynı zamanda kaza-kader, beda, levh-i mahfuz, alınyazısı, Allah'ın ilim ve iradesinin ezeliyeti gibi konularla da bağlantısı vardır. Elbette bu konuların her biri kendi yerinde ve ayrıca incelenmelidir.

2. Bölüm: Duanın Kabulü Problemi İle Bağlantılı Felsefi Prensipler

a) Her mümkün varlığın (mümkünül vücud) bir nedeni vardır: Felsefeciler açısından her varlık bir nedene ihtiyaç duymaz. Zira örneğin Allah Teâla da bir varlıktır, fakat bir nedenin varlığını gereksinmez. Dolayısıyla felsefeciler bu prensibi “her mümkün varlık bir nedeni gereksinir” şeklinde tekrar etmişlerdir.^{1 2}

b) Bir şey, yeter sebebi (=illet-i tamme) varlık bulunduğu zorunlu olarak varlık kazanır: Bütün mümkün varlıklar en nihayetinde nedenlerin nedeni (=İlletu'l illel) olan

Allah Teâla'ya bağlanır ve tüm varlıklardaki etkenlik ve edilgenlik yetisi, netice itibarıyla O'nun bir eseridir. İçinde yaşadığımız dünya bir neden-sonuç düzeni içerisinde işlediğine göre, dua ve duanın kabulü de bu düzendeki etkenler yahut daha doğru bir tabirle bir işin gerçekleşmesinin öncülleri ve sebepleri içerisinde yer alır. İlim ve kudret nasıl insan eylemlerinin gerçekleşmesi için birer sebep sayılıyorsa, dua, kuluk, sadaka ve yakarış da birer sebeptirler.

c) Malul, illetini etkileyemez/sonuç sebebi etkileyemez: Neden ve sonuç kavramlarını analiz ettiğimizde şu sonuca varırız: Malul, illetini hiçbir şekilde etkileyemez. Dolayısıyla insan yahut herhangi bir mümkün varlığın vacip/zorunlu varlığı etkilemesi asla mümkün değildir. Dua ve dua eden şahıs, nedensellik düzeni gereği her ne kadar sebep-sonuç silsilesinde yer alsalar ve Allah'ın bütün fiilleri bu düzen kapsamında gerçekleşiyor olsa da O'nun hiçbir fiilinin mümkün varlıklardan etkilenecek şekilde gerçekleştiği söylenemez. Allah Teâlâ'nın kullarından dua etmelerini istemesi O'nun, dua ve dua eden şahsı bir fiilin gerçekleşme nedenleri arasında görmesi dolayısıyladır. Nasıl bir hastanın iyileşmek için ilaç kullanması gerekiyor ve bu zorunluluk Allah'ın sebepler sebebi olmasıyla çalışmıyorsa dua da tıpkı bir ilaç gibi bir fiilin gerçekleşmesinde rol oynar ve diğer bütün şartlar gerçekleştiğinde icabet bulur/isticabet olunur. Bu durumda duanın etkisinin Allah'ın irade ve kudretiyle tam bir uyum içerisinde olduğunu söylememiz gerekir.

İbn Sina şöyle inanır:

“Allah Teâlâ, hem dua hem de dua eden şahsın gerçek sebebidir. Hakikatte dua eden

¹ Güzide-i Govher-i Murad, Lahici, s.280

² Şifa-İlahiyat, İbn-u Sina, Fasıl 3, Makale 6, s.280

**Allah Teâlâ'nın
kullarından dua
etmelerini istemesi
O'nun, dua ve
dua eden şahsı
bir fiilin gerçekleşme
nedenleri arasında görmesi
dolayısıyladır. Nasıl bir
hastanın iyileşmek için ilaç
kullanması gerekiyor ve bu
zorunluluk Allah'ın sebepler
sebebi olmasıyla çelişmiyorsa
dua da tıpkı bir ilaç gibi
bir fiilin gerçekleşmesinde
rol oynar ve diğer
bütün şartlar
gerçekleştiğinde
icabet bulur/isticabet
olunur.**

şahıs aracılığıyla Allah nezdinde malum olan dua gerçeklik bulur. İşte bu bakımdan dua eden şahıs, duanın kabulünün sebebi olarak anılmaktadır. Oysa gerçekte, gerçek etki Allah tarafındandır. Yoksa dua eden şahsın Allah'ı etkilemesi söz konusu değildir. Elbette Allah Teâlâ bütün fiillerini sebep-sonuç ilişkisi, düzen ve tertibi içerisinde gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla

Allah, dua etmeyi emir buyurup kabul eylediğinde bu, duanın icabeti karşısında hiçbir mâniin olmadığı anlamına gelir. Zira dua Allah'ın malumudur ve Allah'ın malumu olan her şey eğer arada bir mani yahut olanaksızlık yoksa gerçeklik bulur. İşte bu nedenle hiç kimseye kötü ve şer duada bulunmamak gerekir. Çünkü kabul olunmasına mani hiçbir mani olmayabilir. Başka bir tabirle, hiç kimseye beddua ve lanet okumamamız gerekir. Zira karşı tarafta kötü etki bırakır.”³

İçinde yaşadığımız düzen, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde şekillenmektedir. Allah Teâlâ da bütün fiillerini bu düzen içerisinde gerçekleştirir. Dolayısıyla Allah ve insan arasında sebepler, öncüller ve vasıtalar vardır. Örneğin melekler, akıllar, evrensel faktörler, semavi ruhlar bu cümledendir. İbn Sina'ya göre bu vasıtalar ve her birinin rol ve konumu tanınmadan hiçbir şekilde dua ve duanın kabulü konusu açıklanıp yorumlanamaz.⁴

İbn Sina'ya göre Allah, akıllar âlemini etkiler, akıllar feleklerin nefislerini, nefisler göksel cisimleri ve en nihayet bu cisimler içinde yaşadığımız maddi evreni etkiler.⁵

3. Bölüm: İnsan Ruhunun Kemali

İnsan ruhunun varlığının ispatı, insanın maddi bir bedenden ibaret olmadığı, insanın hakikati/nefs-i natika ve sahip olduğu mertebeler ve benzeri konular Meşşai Felsefe'nin en temel problemleri arasında yer alır.⁶ Bu felsefeye göre, bütün

³ Ta'likat, İbn-u Sina, Beyrut, s.151

⁴ Mesailu İbn-i Sina, s.366, İbn-u Sina'nın Ebu Said Ebu'l Hayr'a Cevapları içerisinde.

⁵ Age, s.377

⁶ İbn-u Sina, İşarat kitabının üçüncü ünitesini “İnsan Ruhunun İspatı” konusuna tahsis etmiş, dördüncü ve yedinci ünitelerde insan ruhunun (=nefs-i natika) maddi olmayıp soyut bir varlık olduğu konusunu incelemiştir. Kitapın son üç ünitesini ise nefs-i natikanın ahlaki ve irfani mertebe ve dereceleri konusuna özgü kılmuştur. Aslında İbn-u Sina'nın bu kitabı, baştan sona insan ruhunun nazari akıl –ilk yedi ünite- ve ameli akıl –son üç ünite- bakımından kemali konusuylla ilgilidir.

İbn Sina'ya göre insan, nefs-i natıkaya sahip olmakla yaratılmışların en şerefliisidir (=eşref-i mahlûkat) ve o, ruhunun tüm kuvve ve yetilerini yetkinleştirip hüliyet kazandırarak üst âlemlerdeki varlıklara benzeyebilir. Evet, insan topraktan yaratılmıştır fakat o, akli tözlere (=cevakir-i akli) benzeme kabiliyetine sahiptir.

insanlar bedensel nitelikleri bakımından aynı olmadıkları gibi ahlaki ve ruhsal nitelikleri bakımından da farklı farklıdır. Nitekim bazıları cesur bazıları korkak, bazıları akıllı bazıları aptal, bazıları iffetli bazıları iffetsizdirler. Bu demektir ki öz ve ruhları da farklı farklıdır. Zira bu niteliklerdeki tüm farklar, ruhsal açıdan taşıdıkları farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çünkü insan ruhu, kemal membâna yakınlık veya uzaklığı bakımından derece derecedir. Bazı ruhlar yaratılışları gereği, zat ve sıfatları bakımından kemal membâna daha yakındır. Bazıları, bu yakınlığı kendi gayret, çaba ve kazanımlarıyla elde ederler. Diğer bazıları ise zati nitelikleri yahut gevşeklik ve gaflet neticesinde kemal mertebelerinden çok uzaktadırlar.

İnsan ruhunun kemali iki yeti; yani nazari akıl ve ameli akıl yetilerini yetkinleştirip kemale erişirmekle elde edilir.

Felsefecilerin bütün çabaları, nazari aklı güçlendirip kemale erişirmek doğrultusundadır. Ahlak eğitmenleri, eğitim-öğretim ve yasama görevini uhdedar olan ilim adamlarının bütün gayretleri ise ameli aklı takviye ederek kemal mertebelerini elde etmektir. Adalet, hikmet, iffet ve şecaat gibi ahlaki erdemlerin yanı sıra Allah'a kulluk etmek, sadaka vermek, dua etmek gibi değerler de insan ruhunun ameli yetisinin kemale erişmesinde etkin sebeplerdir. Dolayısıyla şu iddiada bulunabiliriz: Dua, insan ruhunu yücelten bir eylemdir.

İbn Sina'ya göre insan, nefs-i natıkaya sahip olmakla yaratılmışların en şerefliisidir (=eşref-i mahlûkat)⁷ ve o, ruhunun

⁷ İbn-u Sina, insanı bütün yaratılmışların en şerefliisi (=eşref-i mahlûkat) olarak görmez. Ona göre insan, maddi varlıkların en şerefliisidir. Yoksa insan On Akıl, Melekler, Melekût Âlemi sakinleri ve özellikle Ceburut Âlemindeki varlıklardan daha değerli değildir. Zira bu varlıklar, illet/sebeup konumunda bulunduklarından kendi malulleri konumunda bulunan insandan daha şerefli bir mertebede bulunmaktadır. (Bkz. Resail-u İbn-i Sina, s.336)

tüm kuvve ve yetilerini yetkinleştirip fiiliyet kazandırarak üst âlemlerdeki varlıklara benzeyebilir. Evet, insan topraktan yaratılmıştır fakat o, akli tözlere (=cevahir-i akli) benzeme kabiliyetine sahiptir.⁸ İnsanların ruhları ilim, şeref ve kemal dereceleri bakımından farklı farklıdır. Bazen bir insan –ister peygamber olsun ister olmasın- ilim, amel ve gayretle ahlaki boyutlarında öyle bir derece ve kemal düzeyine erişebilir ki Faal Akıl’a benzer bir konuma yükselebilir.⁹

İnsan ruhu, Faal Akla benzediğinde ise içinde yaşadığımız maddi evreni etkileyebilir. Bu etkinin oranı, ruhun elde ettiği kemal derecesine bağlıdır. Kemal mertebesi yükseldikçe etkinlik oranı da yükselir. Dolaşısıyla doğal ortamda bir ruh sadece kendi bedeni üzerinde etkin olabiliyorken bir başkası tüm maddi evren hatta soyut varlıklar üzerinde dahi etkili olabilmektedir.

4. Bölüm: Duanın Kabulü/İsticabet

Yukarıdaki açıklamalardan sonra şu husus aydınlığa kavuşmuş olsa gerektir: Duanın kabulü, yani örneğin dua sonrası yağmur yağması, bir hastanın şifa bulması veya bir mazlumin bedduası neticesinde bir şahıs ya da topluluğun helak olması şöyle açıklanabilir: Bir insan öyle bir kemal derecesine erişebilir ki maddi âlem onun için bir insanın ruhunun, kendi bedeni üzerindeki konumu mesabesinde olur. Yani nasıl ruh, sahip olduğu bedeni etkileyebiliyorsa, kamil bir insanın ruhu da dua aracılığıyla kendi bedeninin yanı sıra tüm maddi âlem üzerinde etkide bulunabilir. Nazari akıl ve ameli akıl yetileri kemal derecesinde olan

bir insan, bütün evrenin heyulası; yani tüm cisimlerin maddi yapısını etkileyebilir. Örneğin saf ve berrak gökyüzünü bir anda bulutlarla doldurabilir, yağmur yağdırabilir, bir hastayı iyileştirebilir ya da vahşi hayvanlara boyun eğdirebilir. Elbette tüm bu etkiler, Allah’ın irade ve meşiyetiyle uyumlu bir şekilde gerçekleşir. Daha doğru bir tabirle ilahî meşiyet, bu düzeydeki bir insanın ruhu aracılığıyla maddi âlemde tasarrufta bulunur ve kemal mertebesindeki bir insanın dua ve dileklerine icabet ederek örneğin yağmur yağdırır yahut eğer bir topluluğun helak olmasını dilemişse yıldırımlar, depremler ve sair helak sebebi olayların gerçekleşmesini sağlar ve söz konusu dua ve dileğin gereğini yerine getirir. Sebepler sebebi olan Allah Teala irade ve meşiyetini, İlk Varlık yani Birinci Akıl yoluyla diğer soyut akıllara sonrada feleklerin ruhu (=nüfusu’l eflak) ve meleklerle ulaştırır ve bu vesileyle maddi âlemde cereyan bulmasını sağlar. Allah’ın feyiz ve rahmeti yahut gazap ve azabı bu vasıtalarla tahakkuk bulur.

İbn Sina şöyle der:

“Bazı insan ruhlarının kendi bedenleri üzerindeki etki sahasını aşıp bu bedenler üzerindeki etkinlikleri misali diğer varlıklar üzerinde de tesirde bulunabilecek meleke ve yetiler elde edebileceği gerçeğini uzak bir ihtimal olarak görme. Zira bu düzeydeki bir ruh öylesine bir güç ve kudret elde etmiştir ki sanki tüm evren onun bedeniymiş de o, âlemin ruhu mesabesindeymiş gibi hareket eder. O, artık maddi evrende bazı niteliklerin oluşumuna sebep olabilir, bütün varlıklar; özellikle de kendisine yakın olan ve aralarında özel bir bağ

⁸ Age. s.337

⁹ İbn-ı Sina’ya göre insan ruhu, ilim ve amel vesilesiyle Faal Akıl’a benzeyebileceği bir mertebeye yükselebilir. Lakin rütbe ve şeref bakımından Faal Akıl’dan daha alt mertebededir. Zira o, Faal Akıl’ın bir malulü konumundadır. Bkz. Age. s.337

Bazı insan ruhlarının kendi bedenleri üzerindeki etki sahasını aşış bu bedenler üzerindeki etkinlikleri misali diğer varlıklar üzerinde de tesirde bulunabilecek meleke ve yetiler elde edebileceği gerçeğini uzak bir ihtimal olarak görme. Zira bu düzeydeki bir ruh öylesine bir güç ve kudret elde etmiştir ki sanki tüm evren onun bedeniymiş de o, âlemin ruhu mesabesindeymiş gibi hareket eder.

bulunanlar üzerinde tesir gücüne sahiptir. Siz bunu hemen inkâra kalkışmayın. Zira bedenler nasıl ruhun etki alanındaysalar, diğer cisimlerde böylesi bir insanın tasaruf alanında bulunurlar. Yine bu ruhların, nasıl kendi bireysel yetileri üzerinde etki güçleri varsa diğer eşyanın yetileri üzerinde de tesir imkânına sahip oldukları ve hatta korku, öfke ve şehvetlerini kontrol altına alabileceklerini sakın garipseme!”¹⁰

Binaenaleyh insan ruhu, duyular âleminden hayal âlemine, oradan da akıllar âlemine hareket edebilir ve Faal Akıl ile irtibat neticesinde bir maddeyi suret ve formundan ayırıp başka bir forma büründürebilir. Demek ki duanın icabet bulması (=isticabet) şu anlama gelir: İsticabet, varlığın, en yüce varlık (=mevcud-i eşref) olan Allah Teâla’dan taşıyıp nüzul bularak en alt düzeydeki varlıklara ulaşmasıdır. Sebepler zincirinde kılınma ve atlama (=Tafra/mutasyon) muhal olduğundan dua, sırasıyla ilkin on akıl, sonra feleklerin nefsi ve meleklerden oluşan nedensellik zincirinin işleyişini etkileyebilir. Dua, bazen bir şeyin gerçekleşmesi için yeter sebep olabiliyorken bazen de hazırlayıcı

sebeplerden biri yahut eksik sebebi tamamlayan bir etken olarak rol oynayabilir. Bazı durumlarda ise duanın rolü aradaki mâniaları kaldırmaktır. Behemehâl tüm bu durumlarda dua olmaksızın istenilen sonucun elde edilmesi mümkün değildir. Daha doğru bir tabirle, ilahî irade ve meşiyet böylesi bir insanın ruhu, yani dua eden şahıs aracılığıyla içinde yaşadığımız evrende cereyan eder. Evet, Allah Teâla, insanın etki sahasına girebilecek bir konumdan münezzehtir. Lakin O, dua eden bir insanın ruhu aracılığıyla sebep-sonuç düzeni içerisinde fiillerini gerçekleştirir. Bu demektir ki dua, kâinattaki sebep-sonuç düzeninin bir parçası olarak işlev görmektedir.

İbn Sina’nın fikirlerinin hem yorumcu hem de eleştirmeni olan Fahr-i Razi şöyle der:

“Bazen, ruhun tasavvur ettiği şeyler, arada hiçbir maddi ve cisimsel sebep olmaksızın da bazı olayların ortaya çıkmasına sebep olur. Örneğin üzüntü, keder ve öfke bedeninin hararetinin yükselmesine veya yüksek bir duvar üzerinde yürüyen bir insanın düştüm düşeceğim endişesi gerçekten düşmesine sebep olur. Ayrıca hastalık

¹⁰ İşarat, 10. _nite, 26. Fasl, s. 197, Seyyid Hasan Meşkan Tabasi Tercümesi.

İbn Sina'ya göre dua, sadaka, mucize, keramet, ziyaret, lanet, beddua ve benzeri tüm etkenlerin kaynak ve sebebi tek bir şeydir. Ayrıca zulüm, sihir, tılsım ve benzeri vesilelerle insanlara zarar veren yahut yoldan çıkmalarına sebep olan bir insanın ruhu da madde âlemini olumsuz bir şekilde etkiler kötülük ve çirkinlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Tüm bunların anlamı şudur: Hayırsever ve iyi bir ruh dua, sadaka ve benzeri yollarla; şirret ve alçak bir ruh ise zulüm, sihir ve günahları vesilesiyle madde âlemi üzerinde bir etkiye sahiptir.

takıntısı hastalığa, sağlıklı olduğu inancı insanın gerçekten sağlık bulmasına sebep olur. Dolayısıyla güçlü bir ruhun, elde etmiş olduğu güç ve kudret sebebiyle kendi bedeni üzerindeki etkin rolünün yanı sıra diğer bedenler üzerinde de etkili olması, bazı etkileşimler sonucu bir hastanın iyileşmesine sebep olması yahut bir hastanın şifa dileği üzerine şifaya vesile olması, yağmur duası akabinde yağmur yağması, beddua ve laneti neticesinde deprem ve tufanların gerçekleşmesi veya cansız bir nesnenin canlıya, canlının da cansıza dönüşmesi asla garipsenmemelidir. Tüm bunların bir diğer kanıtı da içi garaz dolu birinin bakışlarının, karşısındakinin davranışlarının değişmesine sebep olması; yani nazar değmesidir.”¹¹

İbn Sina da mucize, keramet, sihir, duanın icabet bulması, nazar, uzun ömür gibi olay ve olgular hakkında ruhun rolünü bu çerçevede değerlendirmektedir.¹² Sevinç, hüznün, ıstırap, lezzet, arzu, raks ve benzeri duygu ve davranışların tümü ruhun beden üzerindeki etkisiyle alakalıdır. Aynı şekilde vahiy, gayb ilmi ve kerametler de bu doğrultuda değerlendirilmektedir. Zira zihin ve nesnel dünya arasında bir bağ vardır ve karşılıklı etkileşim içerisindeyler; zihin dış dünyayı, dış dünya da zihni etkiler.¹³

Peygamberlerin ruhları, kemal mertebesine eriştiğinden dolayı onlar maddi evren üzerinde etkide bulunabilir, örneğin bir maddiyi mevcut formundan arındırıp başka bir forma büründürülebilirler. Nitekim mucizeler bu şekilde gerçekleşirler. Bu mertebede bir

¹¹ El Mebahisu'l Maşrikiyye, Tashih: Muhammed Mu'tasım Bağdadi, c.2, s. 435

¹² İbn-u Sina'nın "Ef'al ve İnfial" adında bir risalesi bulunmaktadır. Bu Risalenin tümü bu konuya tahsis edilmiştir. Bkz. "Resail-u İbn-i Sina" İntişarat-e Bidar, s.222

¹³ Resail-u İbn-i Sina, s.79

insan, saf ve berrak bir gökyüzünü bir anda yoğun bulutlarla doldurabilir ve tek bir işaretle ve emirle yağmur yağdırabilir.¹⁴ Allah'ın hidayet nuru, bir peygamberin zatının özüne doğduğunda ve bu vesileyle onunla bağını sınırsız koruyabilenlere yansıdığında bu şahıslar da kâinat üzerinde tesirde bulunabilirler. Velhasıl duanın kabulü için tevessül, yani peygamberler ve feyiz vasıtalarıyla irtibat kaçınılmazdır.¹⁵

Sözün özü, yer ve gökteki bütün cisimler, bu mertebedeki bir insan karşısında ita'atkar ve boyun eğerek bir konumunda bulunup mülk ve melekut âlemlerindeki bütün kuvveler onun fermanına amadedirler. Bu demektir ki bu makamdaki bir zat, hastalara şifa verebilir ve aç yahut susuz bir insanı doyurabilir. Allah'ın halifesi olan insan oğlu kemal derecesine eriştiğinde duası icabet olunur ve o her bakımdan ilahî bereketlere mazhar olur.¹⁶ Dolayısıyla bu mertebedeki bir insanla irtibatla olan her insan da bu bereketlerden nasiplenir.

Buraya kadar anlattıklarımızdan çıkan sonuç: İbn Sina'ya göre dua, sadaka, mucize, keramet, ziyaret, lanet, beddua ve benzeri tüm etkenlerin kaynak ve sebebi tek bir şeydir. Ayrıca zulüm, sihir, tılsım ve benzeri vesilelerle insanlara zarar veren yahut yoldan çıkmalarına sebep olan bir insanın ruhu da madde âlemini olumsuz bir şekilde etkiler kötülük ve çirkinlerin ortaya çıkmasına sebep olur. Tüm bunların anlamı şudur: Hayırsever ve iyi bir ruh dua, sadaka ve benzeri yollarla; şirret ve alçak bir ruh

ise zulüm, sihir ve günahları vesilesiyle madde âlemi üzerinde bir etkiye sahiptir.¹⁷

Eğer insan ruhu sevinç ve mutluluk duyduğu anlarda bedenini güçlü bir şekilde hararet bulmasına sebep oluyor ve birçok acı ve sıkıntının izale olmasına sebep olabiliyorsa; eğer güçlü bir soğuma anında üzüntü ve korku sebebi veya hastalık ve ölüm nedeni olabiliyorsa yahut bir başka insanın bir başka insanın mutluluk ve sağlık ya da hastalık ve ölümüne neden olabiliyorsa bittabi peygamberlerin ruhları da aynı etki gücüne sahip olabilir ve diğer insanların büyük değişimler yaşamalarına yahut depresyon, yıldırım, tufan ve benzeri tabiat olaylarının vukuu ya da önlenmesine sebep olabilirler.¹⁸

Dua ve sadaka yahut zulüm ve günah gibi insani iş ve eylemler, Allah Teâlâ'nın filleri üzerinde hiçbir etkiye sahip olamazlar. Tüm bunlar, Allah'ın kaza ve kaderi gereği gerçekleşen olaylar olup sadece maddi âlem üzerinde etkili olabilirler.¹⁹

Muhakkık İci ve Mir Seyyid Şerif Curcani, İbn Sina'nın bu görüşünün açıklamasında şöyle derler:

“İnsan ruhu soyut bir varlık olduğundan, madde âlemiyle ilişkisini azaltıp zahitçe yaşayarak dünyaya yüz çevirme eğilimi taşıdığından soyut varlıklar ve semavi ruhlarla irtibat kurabilir ve onlara benzeyebilir. Semavi ruhlar, içinde yaşadığımız madde âlemindeki olaylar üzerinde etkin bir konumda bulunduklarına göre feleklerin

¹⁴ Eş Şevahidu'r Rubibiyye, Molla Sadra, s.471 (Cevad Muslih, Farsça Tercümesi)

¹⁵ Tefsiru'l Kur'ani'l Kerim, Molla Sadra, c. 2, s.125

¹⁶ Şifa-İlahiyat, İbn-u Sina, Fasıl 5, Makale 10, s. 504

¹⁷ Age, s.485

¹⁸ El Mebde-u ve'l Mead, İbn-u Sina, Tashih: Abdullah Nurani, s.120

¹⁹ En Necat, Tashih: Cevad Macid Fahri, s.337

ruhlarıyla irtibat kurabilen bir insan da aynı etki gücüne sahip olabilir.”²⁰

Gaybi ilimler, mucize ve kerametler de bu doğrultuda değerlendirilmektedir.

Sonuçta Allah Teâla, fiillerini insanın irade ve amelleri vesilesiyle gerçekleştirmektedir. Tek bir olayın gerçekleşmesi, birçok şart ve sebebin bir araya gelmesine bağlı olabilir ve bu şart ve sebeplerin toplamı söz konusu olayın yeter sebebi sayılır. İşte bu sebep ve şartlardan biri de insanın eylemleridir. Demek ki örneğin dua, bazı işlerin Allah tarafından gerçekleşmesi için bir şart yahut sebep olarak görülebilir. Felsefeci sadece şöyle der: Her şeyin bir nedeni vardır. Lakin her bir şeyin kendine özgü sebebini incelemek ve aralarındaki ilişkinin türünü belirlemek felsefecinin işi değildir. Felsefede doğal sebep ve nedenler iki türe ayrılır:

1. Doğal ve olağan sebepler
2. Doğal ve olağanüstü sebepler.

Olağanüstü olaylar, duanın kabulü, mucize ve keramet gibi olaylar ikinci türdendir.

Bu demektir ki duanın kabulünün sebebi doğal olmakla beraber olağanüstüdür. Yeter sebep, diğer bütün şart ve sebeplerin toplamından ibarettir. Bunlardan biri de dua eden şahsın ruhunun kemal düzeyidir. Bu demektir ki dua eden şahsın ruhu, duanın kabulünde etkin bir rol sahibidir ve örneğin duanın konusunun gerçekleşmesi, yağmur yağması yahut bir belanın define sebep olabilir. Fakat bu etkinin nasıl gerçekleştiği, tıpkı ruhun bedene etkisi, ruh ve zihnin dış dünyaya etkisinin keyfiyeti gibi tam olarak açık ve net değildir.

Dünyaya düşkün olmamak, züht, Allah'ın Evi'ni ziyaret, doğru bir inanca sahip olmak, yüce âlemler üzerine tefekkür edip ünsiyet kurmak, zulüm ve günahlardan sakınmak, sadaka vermek ve benzeri tüm ameller nefsin kemale erişmesinde etkili olup insanın maddi âlem üzerinde tesirde bulunmasına sebep olurlar.²¹

Tüm bunlara ek olarak tecrübe olunmuş ve sayısız kez bizzat yaşanarak karşılığı müşahade olunmuş duaların varlığı da bir diğer kanıt olarak görülebilir.

²⁰ Şerhu'l Mevakıf, c.8, s.218

²¹ Resail-u İbn-i Sina, s. 348; Şifa-İlahiyat, Fasil 1, Makale 10, s. 485; Şifa-Tabiiyyat, c.1, s.225; Necat, s.337; Esfar, Molla Sadra, c.3, s.90